

Platon'un İdea Kavramının "Görme"yle İlişkisi

The Relation of "To See" to Plato's Concept of Idea

Şule GÖLE *

Öz: Platon'un idealar kuramı pek çok bakımdan ele alınmış ve işlenmiştir. Felsefe tarihinde de bu kuramın önemli bir yeri ve etkisi vardır. Bu çalışmada Platon'un idealar kuramı farklı bir açıdan ele alınmaktadır. Duyular ve algıların idealarla ilişkisi Platon'un idealar kuramında oldukça önemli bir yere sahip olmasına rağmen bir o kadar da tartışmalıdır. İdealar kuramı, duyum ve algı oluşumunda özellikle görme eylemine ayrı bir önem verir. Platonun "görme"yle ilgili düşünceleri, idealar kuramının bütünü içerisinde irdelendiğinde görülecektir ki idealar kuramı, temel olarak "görme"ye yaslanır. Bu makalede öncelikle Platon'a göre "görme"nin ne olduğu ve nasıl oluştuğu ele alınarak; görme-iyi, görme-bilgi, görme-bilgi-hatırlama ilişkisi alt başlıklarıyla, görme ve idea ilişkisi açıklanmaktadır. Sonuç olarak, Platon'un idealar kuramını genel olarak algılanan ve kavranan iki dünya olarak birbirinden ayırıp bu iki ayrı dünyayı birbirinden tamamen farklı alanlar gibi anlayan görüş eleştirilerek Platon'un felsefesinde duyulur dünyanın önemsiz olduğu fikrinin, idealar kuramında algıların bu kuramın biçimlenmesindeki öneminin göz ardı edilmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Anahtar sözcükler: Görme, İyi, Bilgi, Hatırlama, İdea

Abstract: Plato's theory of ideas has been evaluated and studied in many respects. This theory has an important place and influence in the history of philosophy. In this study, the theory of ideas was elucidated from a different perspective. The relationship between sensations and perceptions to the theory of ideas is also controversial, although it has a very important place in Plato's theory of ideas. The theory of ideas attaches special importance to the act of vision in the formation of sensation and perception. It will be argued that if Plato's thoughts on "seeing" are considered within the whole "theory of ideas", then it will be clear that "theory of ideas" relies mainly on "seeing". In this article, first of all, what "seeing" is and how it occurs, seeing-good, seeing-knowledge, seeing-knowledge-remembering relationship will be explained under the headings of the relationship between "seeing" and idea. Then, it was claimed that the trivialization of the sensible world in the Plato's philosophy results in dividing Plato's theory of ideas in two completely different worlds; the worlds of sensible and the world of intelligible.

Keywords: To see, Good, Knowledge, Remembrance, Idea.

Platon'da Görme

Platon'a göre "görme", düşünmenin alanı olan idealarda bulunan İyi'nin görünürde olan dünyada kendine eş olarak doğurduğu Güneş ve ruhta bulunan ışığın gözler aracılığıyla birbirine dokunmasıyla gerçekleşir. "Görme" bu birbirine benzer iki ışığın uygun bir hareket ve belirli bir oran ile görülenin üzerine toplanmasıyla oluşur (Plat. *Tim.* 45b).

Platon'da insanın diğer canlılar ve evrenle olan ilişkisinde "görme" evrende olup bitenlerin açıklanmasına olanak tanınması ve "tanıma"nın kendisini olanaklı hale getirerek görünenlerde

* Dr., Akdeniz Üniversitesi, SBE Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Programı, Antalya. gole.sule@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2920-6622>

(ἐν τοῖς ὁρῶμενοις =en tois horomenois) olup bitenin felsefeye düşünmeye aracılık etmesi bakımından önemlidir. Bu bakımdan Platon'a göre felsefe yapmayı "görme"ye borçluyuz (Plat. *Tim.* 47b).

Platon görmeyi, işitmeyi, tatmayı, koklamayı ve dokunmayı, şeyleri düzene koyup akıl (logos) ile kavrayabilmeye olanak sağlaması bakımından önemli görerek, onların şeyleri "tanıma"yı sağladığını ifade eder (Plat. *Tim.* 45b). "Tanıma", insanın diğer canlılar ve evrenle olan ilişkisinde söz konusu algılar aracılığıyla kurduğu "benzerlik" ilişkisi yoluyla gerçekleşir. Platon'un benzerlik ilişkisini ele alışında, örtük olarak "görme"nin önemi diğer algılara göre bir adım öndedir.

"Benzerlik", logos'un konusu olan şeyleri tanımasına ve onlar arasında bir ilişki olup olmadığını kıyaslanmasına ve şeyler arasındaki ayırt edici karakteristiğinin belirlenmesine yarar (Peters 2004, 209). Ayırt edilen şey, diğer şeylerle birlikte kurulan yeni bir ilişkiye dayanarak açığa çıkar. Bu ilişki ancak "tanınan"ın kendisinden yola çıkılarak kurulabilir. Bu bağlamda "görme" ve diğer algılar, şeyleri düzene koyan logos'un neyi düzenleyeceğini tanımasını sağlayarak düşünmenin sınırları içerisinde yer alır.

Platon'un idealar kuramı İyi'nin varsayılması üzerinden temellendirilirken temel olarak "görme"nin ve diğer algıların işlevi kuramın göz ardı edilen yönüdür. İnsan bedeninde "görme", Timaios diyalogunda belirtildiği gibi görünenlerde olup bitenin anlaşılması için temel bir işleve sahiptir. "Görme" insanın şeyler üzerine düşünebilmesi için bir başlangıç noktasıdır. Bu bağlamda hiç bilinmeyen araştırılmasında herhangi bir noktanın açığa çıkarılmasına hizmet eder.

Görme, hiç bilinmeyen araştırılmasında herhangi bir noktanın açığa çıkarılmasına yarayan sanıları (doksa) doğurur (Plat. *Men.* 80d). Platon, epistemolojisinde en alt çizgide yer alan doksa, duyum bilgisine karşılık gelerek bilmede güvenilir bir yol olarak kabul edilmez. Bununla birlikte doksa "ruhun (*psykhe*) aletleri (*organon*) olan algılar" (Plat. *Tht.* 184d) aracılığıyla edinilen bilgiye karşılık gelir. Diğer bir deyişle görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma gibi algılara karşılık gelen ruhun aletleri, görmeyi göz ile, işitmeyi kulak ile algılamaktadır. Buradan hareketle Platon'un beden ve ruh ayrımını temel olarak algılayan beden ve düşünen ruh ayrımıyla kurmakta olduğu görülür. Buna göre; görme, işitme, koklama, tatma ve dokunma gibi algılar beden aracılığıyla edinilen algılar olup "birinci türden algı yetisi" (Plat. *Tht.* 186c) olarak adlandırılır. Platon bu türlü algılara "vücut aracılığıyla ruhun haberdar olduğu bütün izlenimler" (Plat. *Tht.* 186c) demektedir.

Her ne kadar Platon, algıların bedene düşüncenin ise ruha bağlı olduğu bir ayrım yapsa da, ruhun düşünüp taşınması için algıların izlenimlerine gerek duyduğunu vurgular (Plat. *Tht.* 185e). Algılamak ve düşünmek arasında bir ayrım yapmış olsa da, Platon'un birinci türden algı yetisi olarak belirlediği izlenimler, algılanan şeylere ait imgelerden başka şeyler değildir. Önce, Platon'a göre "Görme", gözün görme yetisiyle elde ettiği, güneş ışığı altındaki şeylerin izlenimlerinin, ruhtan akan ışıkla gözün bakarak biçimlendirmesidir. Platon'un Güneş ile İyi arasında belirli diyaloglarında özellikle ele aldığı ilişkiyi onun "görme" kavramı üzerinden yeniden yorumlamak mümkündür.

Görme ve İyi İlişkisi

Platon görme ve İyi ilişkisinde kurulan "benzerlik" ilişkisini belki de en açık haliyle Timaios ve Devlet diyaloglarında ele alır. Gündüz ile gece, mevsimler gibi kosmosa dair olanlar zaman zaman kozmik düzensizliklere maruz kalsa da temelde bütünün düzenini temsil eder. Filozof da evrende olup bitenleri gözlemleyerek görünürde olan İyi'nin bilgisi ilişkisine bağlı kalarak, düşünme alanında olan İyi'nin bilgisine ulaşma olanağına sahiptir. "Görme" bu bakımdan algılar arasında özel bir ayrıcalığa sahiptir.

Algılar arasında "görme"yi özel kılan; gözlerin görme yetisi ve görülen şey dışında bir üçüncü şey olan ışığın etkisidir. Gözler ne kadar iyi görürse görsün, her şeyde ne kadar renk olursa olsun, ışık bu ilişkide bulanmaz ise gözlerin rengi görmesi olanaksızdır (Plat. *Rep.* VI. 507e). O halde görme ve görülmede, öteki duyuyla nesnelere arasında olmayan değerli ilişki bulunur. Işık ya da onun kaynağı olan güneş, görme yetisi ve bu yetiyi içinde barındıran gözle yakın bir ilişkidir. Göze, güneşten akıp gelen ışık, görünen dünyada İyi'nin kendine eş olarak doğurduğu Güneş'tir (Plat. *Rep.* VI. 508a-b-c).

Devlet diyalogu "görme" ve İyi ilişkisini, hem görmenin hem de ışığın bu ilişkide nasıl bir etkiye sahip olduğunu mağara metaforuyla; henüz açık ve seçik düşüncelere erişmemiş, yer altında mağaraya benzer bir bölgede zincire vurulmuş bir halde yaşayan insanların tasviriyile göstermeye çalışır. Yalnızca zincire bağlı oldukları yerde hareket edebilen insanlar, bağlı oldukları yerden ötesine dair düşüncelerini mağaranın girişinden akan belirsiz bir ışıkla biçimlendirir. Bu ışık görmeye, şeyleri kimi zaman gölge olarak gören gözün, ancak ışığa yaklaştığı zaman göreceklere ayırt edebileceği gölge ya da her ne ise o olan şeylerle ilgili bir ayrıma sahip olabilir. Işıkla olan ilişkide, şeylere giderek yaklaşmanın daha önce gölge olduğu ve aynı zamanda gerçek olduğu düşünülenlerin, bütün dünyayı düzenleyen Güneş sayesinde daha gerçek bir hal aldığı görülmektedir (Plat. *Rep.* VII. 514-516).

Güneş görünen dünyada İyi'nin doğurduğu ve görünen dünyada kendine eş olarak kabul edilen düzenleyicidir. Mağara metaforu, ışık ve göz ilişkisinde yakınlığın açığa çıkardığı daha gerçek olan şeylere ilişkin açıklamanın, bu yakınlığa dayanarak doğru sayılabileceğini ifade eder. "Görme" ve Güneş ilişkisinden yola çıkılarak kavranan İyi'nin ideasına erişilebilmenin olanağı "görme" ve Güneş ilişkisinde kurulan düşünme biçiminin benzer bir halidir. Buna göre, Güneşin varlığını gören göz onunla ilişkisinde deneyimlediği yakınlığı benzer bir biçimde kavranan dünyanın sınırlarında da deneyimleyebilme olanağına sahiptir.

Kavranan dünya, Platon'un diyalektik düşünmeyle olanaklı kıldığı İyi ideasına erişilmeye çabalanan bir alandır. Bununla birlikte "görme"nin olmadığı ya da algıların bu ilişkiye katılmadığı bir kavramdan söz edilemez. Nasıl ki "görme" ve Güneş ilişkisinde Güneş olmadan göz herhangi bir şeyi göremiyorsa, görmenin olmadığı bir durumda da görme ve Güneş ilişkisi yoluyla varsayılan bir İyi'den söz edilemez. Dolayısıyla İyi'nin görünür dünyada kendine eş olarak doğurduğu ve İyi'nin onun aracılığıyla kavranabileceği şey olan Güneş, görme ya da diğer algılar olmadan kavramada olan İyi'yi açığa çıkaramaz.

İyi ideası kavram dünyasında ilkeye varılmadan, varsayılan diyalektik düşünme ile dayanak olarak kabul edildiğinde de görme ve diğer algıların düşünmeye katıldıkları görülür. Dolayısıyla algılar, varsayımın dayanak olarak kabul edilmesi sonrasında tüm varsayımların üstündeki bütün ilkesine yükselerek, ondan çıkan bütün sonuçlara dayanarak varacağı son yer olan sınırda yer alırlar. Platon, bu esnada artık vücutça algılananlara başvurulmadan, kavramlar arasında düşünülerek yeniden bir kavrama varıldığını iddia ederken algıların örtük bir biçimde dayanak olarak varsayıldığı noktada olduğunu göstermektedir. Ancak yine de kavrama nasıl ulaşıldığından ayrı olarak kavramlar arasındaki düşünmede ulaşılan kavram Platon'un nihai amacı olan değişmez bilginin ölçütüdür (Plat. *Rep.* VI. 511b-c).

Platon'un düşünmede saf kavrama odaklanmasının nedeni diğer bir varsayım olan, düşünme alanının daha güvenli, düzenli olan bütüne daha yakın ve değişmez olduğu inancıdır. Çıkış noktasını Sokrates öncesi felsefede, İonia ve İtalya akımlarının sürdürüp getirdiği thnata phronein (θνατά φρονεῖν= ölümlü düşünceler) ve homoiōsis theō (ὁμοίωσις θεῷ=tanrıyla özdeşleşmek) olarak temele alabileceğimiz iki ana düşünce ile beliren dianoik düşünme, ruhun daha çok homoiōsis theō'ya yöneldiği bir düşünme biçimidir (Guthrie 2011, 209, dn.93). Platon ile birlikte epistemik bir temele oturtulan "Tanrısal olan (yani yaşayan ve soluk alan bütün)" (Plat.

Rep. VI. 500c-d; Guthrie 2011, 221) ile filozofun düşünme ilişkisi, ruhun en saf haline ulaşmayı amaçladığı bir düşünme biçimidir. Bu bağlamda kavranan dünyada İyi dianoia (διάνοια= düşünce ve düşünülen şeyler) için değişmez bilgiye erişilebilir bir alan olarak belirlenmiş, görünürde ve algılanabilir olanların değişmez bilgisinin mutlak olamayacağı iddia edilmiştir.

Görme ve Bilgi İlişkisi

Platon görme ve bilgi ilişkisinde, görünürde ve algılanabilir olanların bilgisinin mutlak ve değişmez olamayacağını iddia etmektedir. Bunun nedeni, görünürde ve algılanabilir olanların logos'un konusu içinde yer almamaları değil, şeylerin sürekli hareket halinde olup algılananların ve algılayanların da bu harekete katılmasıdır. “Hiçbir şey kendiliğinden olmadığı gibi, kendiliğinden de bir şey değildir ve bir şey veya herhangi bir nitelik ifadeleri hiçbir şey için doğru değildir” (Plat. *Tht.* 152d). Platon'un varlık argümanı, her şeyin yer değiştirme, hareket ve birbiriyle karışma sayesinde olduğunu ve buna yanlış bir biçimde varlık dendiğini ortaya koyar. Bu argümana göre, bir şeyin varlık olmasından söz etmek, onun var oluşta olmasından söz etmektir. Herakleitos'un “aynı nehre iki kere giremezsiniz” (Herakl. *Fr.* 12) ya da “Güneş her gün yenidir.” (Herakl. *Fr.* 6) argümanlarına yaslanan bu görüş, her şeyin değiştiğine ve sürekli var oluş halinde olduğuna işaret ederek varlık denilenden bahsedilemeyeceğini ifade eder. Hareketin görünüşte varlığın nedeni olduğunu kanıtlayan bu iddia, şeyleri doğuran şeye dikkat çekerek algılanabilir olanların bilgisinin sürekli değişime katıldığını ifade eder (Plat. *Tht.* 153a).

Platon, ana ilkeyi hareket olarak belirlediğinde; değişim ve yer değiştirme olarak iki türü olan hareketin iki türü de nicelik olarak sınırlı, içyapılarında ise biri etki diğeri edilgi olarak adlandırılır (Plat. *Tht.* 156a). İki türlü olan hareket, birbiri ile daima ilişki içinde olup; biri algı diğeri algılanan olarak eş zamanlı açığa çıkar. Bu bağlamda algı ve algılanan arasında bulunan ilişki sonsuz sayıdadır, fakat adları belli olan duyuların dile getirildiği haller sınırlı sayıda olduğundan, bu ilişkinin sınırlı bir ilişki olduğu yanılığısı oluşmaktadır (Plat. *Tht.* 156b). Platon, algı ve algılananın adı konulmuş olsa da, algı ve buna uygun düşen doksaların kaynağı olan duyuların değişmez olduğunu iddia etmenin çok güç olduğunu, belki de bunlara yeterince yaklaşamayacağını ifade eder (Plat. *Tht.* 179a). Duyum bilgisi değişim ilkesine göre varlığın sonsuz bir değişimden ibaret olması nedeniyle açık ve seçikliğinin ispat edilmesi güç bir argüman açığa çıkarır. Bu nedenle kaynağını duyulardan alan doksanın, düşünen veya algılayan için düşündüğü ya da algıladığı şeyin değişmez bilgisini sunmadığı, bu bağlamda güvenilir bir yol olmadığı görülür (Plat. *Tht.* 182b).

Platon'a göre eğer algılamak denilen; görmek, işitmek, koklamak, dokunmak gibi vücut aracılığıyla algılananlar demek ise, algılamak bizi bilgiye ulaştıramaz. Görmenin ya da diğer algıların sonucunda elde edilen imgelerin kendileri, hep bu şeyler hakkında değişmez bilgi veremez. O halde algılar, ruhta diyalektik düşünmenin gerçekleşebilmesi için, tıpkı “bilinmeyen fakat algılanabilir olan öğeler” (Plat. *Tht.* 202b) gibi, bir şey hakkında açıklama vermeyen, fakat o şeylerin tanınmasını sağlayanlara aracılık ederek bilmede önemli bir rol üstlenirler.

Görme-Bilgi ve Hatırlama İlişkisi

Platon'un yazılarının ve argümanlarının ele alınış biçimi olan diyalog, diyalogda yer alan kişilerce aktarılan sözün (*logos*) kendisi de algılanmış olanların hatırlanması, bu algılara bağlı olarak ifade edilışı üzerine kurulmuştur. Her ne kadar algılananların unutulmaya elverişli olduğu (Plat. *Tht.* 144c) ve değişim ilkesi gereğince güvenilir bulunmadığı görülse de araştırılan konunun başlangıç noktasını belirlemede önemli bir işleve sahiptir.

Algılananlar yalnızca görülmüş veya işitilmiş olanlar olsa da eleştiriye açık olmakla birlikte düşünmenin gerçekleşebilmesi için gereklidirler. Eleştirinin kendisi olan “logismos” (Peters 2004, 206) konuyu adım adım derleyerek, akıl yürütmenin sözlü bir biçimde ifade edilışı ve

çıkarımlardan bir sonuca ulaşmayı hedeflerken, düşünmenin sınırları içerisinde ona yeni bir sınır belirleyerek algı ve düşünme ilişkisinde ilginin kurulabilmesini olanaklı hale getirir. Dolayısıyla görme ve idealar arasındaki temel problem olan görmeye tanınan şeylerin nasıl anlamlı hale getirildiği sorusunda hakkında doğru veya yanlış fikirler edinilen doksaların hangi gerekçeyle doğru ve anlamlı veya yanlış ve anlamlı olduğunu gösterir.

Platon'a göre görülen şeyin anlamlı hale gelmesinin nedeni algılanabilir olanların tanınması ve şeyler arasında benzerlik ilişkisi kurulmasıdır. Görmeye, hiç bilinmeyen ve ilk kez karşılaşılan şeyin ne olduğu anlamlandırılmasa da, onun bir şey olduğu açık olarak bilinir. Görülen diğer şeylerle birlikte üzerine düşünölmeye başlandığında ise, hiç bilinmeyen şey düşünme ile birlikte şeyler arasında kurulan ilgi aracılığıyla anlamlı bir hale getirilir. Menon diyalogu bu bağlamda oldukça önemlidir. Erdemin öğretilabilir olup olmadığının (Copleston 2013, 19) yanı sıra ruhun ölümsüzlüğü ve belirsiz hatırlayış argümanlarının tartışıldığı diyalog, benzerlik ilişkisini birçok kez yeniden doğan ölmeyen ruhun yeryüzü ve Hades'te her şeyi görmüş olması ve bir bütün olarak birbirine bağlı olan evren ve ruhun, bu ilişkideki birliği düşüncesinden hareketle kurmaktadır. Diğer bir deyişle "Birçok kere yeniden doğan ölmeyen ruh, yeryüzünde ve Hades'te her şeyi görmüş olduğundan, öğrenmediği hiçbir şey kalmaz" (Plat. *Men.* 80d). Bilinmeyen şeyler üzerine önceden edindiği bilgilerin anılarının saklanmış olması Platon'a göre şaşılacak bir durum değildir. Evren bir bütün olarak, her bir yanı birbirine bağlı olduğundan ve ruh da her şeyi öğrenmiş olduğundan, bir tek şeyi hatırlamak diğer bütün şeyleri bulmayı sağlar.

Platon ruhu, maddi olanlardan önce oluşan, değişim ve dönüşüm ilkesi olan bir varlık olarak tanımlamaktadır (Plat. *Leg.* X. 892). Buna göre öğrenebilen ruh benzerlik ilişkisiyle hem düşünceler arasında bir ilgi kurabilir hem de bunları yeniden hatırlayabilir. Birlik ve benzerlik düşüncesiyle kurulan ilgi bilinmeyen şeylerin hatırlanmasına aracılık ederek diğer bilinmeyenleri bulmayı sağlamaktadır. Platon'un Menon diyalogunda doğası gereği vücutça algıları bulunan ve daha önce geometri bilgisinin olmadığından emin olunan Helen kölenin, kavram olana nasıl ulaşabileceğini gösterirken de birlik ve benzerlik ilişkisinden yararlandığı görölmektedir.

Diyalogda karmaşık bir biçimde ifade edilen canlı ve evren ilişkisindeki birlik, bir başka hayatın ayrıntılarına dair bir düşünce gibi anlaşılmaya elverişli olsa da, ruh temel olarak ideaları bilmeye yetili olan bir varlıktır. Diğer bir deyişle Platon, insan olarak olabildiğince saf olan ruhun öğrenebilir olduğunu ve bütünle ilişkisinde olabildiğince düzenli (kosmos) ve dolayısıyla bilmeye de o kadar yakın olduğunu ifade eder. Bu bağlamda kölenin bildiğini sandığı geometrinin daha sonra bilmediğinin ayırımına varması ve çıkarım yapabilme yetisi ile bu bilginin onda bulunduğunu kavraması, ruhun öğrenmeye yetili olduğuna işaret etmektedir (Plat. *Men.* 86a). Bu bağlamda Platon'un a priori bilgiyi onayladığı görölmektedir (Aslan 2018, 38).

Platon Menon diyalogunda olduğu gibi Phaidon diyalogunda da düşünmede şeyler arasında kurulan ilişkiyi, belirsiz hatırlayış argümanına dayandırmaktadır. Buna göre; "Bir şeyi hatırlamak için, o şeyi önce görmemiz gerektiğine inanırız" (Plat. *Phaid.* 73b). Ancak, hatırlama denilen görülen şeyin imgesine ait olan şeyi düşünmek anlamına gelir. Diğer bir deyişle hatırlama şeylerin kendilerinin mevcut olup olmadığına bakılmaksızın imgeler aracılığıyla gerçekleşir. Bununla birlikte algılanan şeylerin imgelerinin hatırlanmasından farklı olarak düşüncenin kendisi şeylerin benzerliği ya da benzemezliği ile ilişkilendirilir. Diğer bir deyişle algı-imge ve düşünce ilişkisinde imgeler, algılar aracılığıyla edinilse de düşünmede kurulan benzerlik ve benzemezlik ilişkisi algılananlara bağlı kalınmadan da düşüncenin olanaklı olduğunu göstermektedir (Plat. *Phaid.* 74). Buradan hareketle bir şeyin görülmesiyle o şeyin başka bir şeye benzediğini düşünen ruhun, görülende bire bir olmasa da benzerliği düşünmesi hem benzetilen şeyin imgesini hem de benzemenin kendisini tanımış olmasını gerektirmektedir (Plat. *Phaid.* 74e).

Platon ruhu, insan bedeninden başka bir insan bedenine geçen değil, tüm evrende olup biten şeyler arasında kendi karşıtlarından doğan, canlı olanlar olarak adlandırır. Ruhun ölümsüzlüğü de, yaşam-ölüm ilişkisindeki bu dönüşümün birbirine akışı, geçişidir. Ölüm-yaşam karşıtlığının birbirinden doğan ilişkisi, yaşam-ölüm, ölüm-yaşam biçiminde sürekli, yeniden ölümden yaşama giden bir doğuşudur (Plat. *Phaid.* 72a). Ruh bu bağlamda, kendine bağlı olarak kavramlaştırılması olanaklı olan iken, görme ve diğer bütün algılar, kendilerine bağlı olarak kavramlaştırılması olanaksız olanlardır (Plat. *Charm.* 168e).

Platon, Kharmides diyalogunda “Hem kendini ve hem de diğer görme türlerini gören, hiçbir rengi görmeyen ama kendi kendini ve öbür görmeleri görerek onların kusurlarını taşımayan bir görme türü olabilir mi?” (Plat. *Charm.* 16c) sorusuyla bu düşüncesini giderek daha güçlü bir biçimde temellendirmeyi başarır. Çünkü görme ve diğer algılar kendi kendini görüyor veya algılıyor olsaydı görme için bir renge benzer biçimde işitme için de bir sese sahip olmalıydı. Aksi halde, ne rengi görebilir ne de sesi işitebilirdi (Plat. *Charm.* 167d).

Platon’da görme algısı; göz, görülen şey ve ışık ilişkisiyle açığa çıkan, renk ise “şekillerin görmeyle ayarlanmış, algılanabilen akışı” (Plat. *Men.* 76d) olması dolayısıyla görmede gözün bir renge sahip olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bununla birlikte gözün bir renginin olmadığını söylemek gözün görme yetisinin olmadığını söylemek anlamına gelmemektedir. Göz, rengi; göz-görülen şey ve ışık ilişkisiyle görür, ancak görme yetisi gözün kendinde olan bir yetidir. Diğer bir deyişle görmede göz-renk-görülen şey ve ışık mutlak görmenin gerçekleşmeyeceğini öne sürerek gözün bir renge sahip olmadığını gösterir. Kharmides diyalogunda ele alınan bu problem algıların kendilerine bağlı kalınarak kavramsallaştırılamayacağını ileri sürerek ruh ve algılar arasındaki temel ayrımın kendine bağlı kalınarak kavramlaştırma olduğunu göstermektedir.

Her ne kadar ruh kendine bağlı olarak kavramlaştırılması mümkün olabilen olarak görülse de Platon ruhu aletleri olan algılarla birlikte düşünülen; tüm algıların birlikte düşünmeye katıldığı ve birleştiği bir bütün olarak tanımlamıştır (Plat. *Tht.* 185e). Bu tanıma bağlı kaldığı takdirde gözler aracılığı ile görülen, görülme aracılığıyla da düşünülen ve kavranılan bir düşünme sürecinden söz ediliyor demektir. Diğer bir deyişle eğer İdealar kuramında göz, varsayılan İyi’nin kendine eş olarak doğurduğu Güneş ile görme ilişkisini kurmasaydı, bu ilişkiyi anlamlandırabileceği kavranan bir İyi’den nasıl söz edilebileceğini kanıtlayabildiği bir argümana sahip olamayacaktı.

Sonuç

Platon’un bilgi kuramı, sanı nesnelere (doksasta) ve düşünce nesnelere (eikasia) ikiye ayırır. Bu ayrım imgeler (eikones), dirimliler (zoa), tahmin (eikasia) ve inanç (pistis) olarak sanıyı (doksasta); arketipler (arkai), matematiksel düşünce (mathematika), anlık (dianoia) ve arı (noesis) olarak da bilgiyi (episteme) oluşturur (Copleston 2013, 32). Platon’un öğretisi insan zihninden bağımsız mutlak gerçekliğin rasyonel bilgi aracılığıyla erişilebilir olduğunu göstererek salt kavramların dünyası olan İdeaların mutlak gerçeklik olduğunu, duyuşal bilginin erişilemediği bireysel şeyler dünyasının ise doğru gerçeklik olmadığını göstermiştir (Adjukiewicz 1994, 90).

Platon İdealar kuramında her ne kadar görünür dünya ve düşünce dünyası olarak bir ayrım yapma zorunluluğu belirlemiş olsa da bu iki alanın birbirinden tamamen ayrı şeyler olduğunu söylemek oldukça güçtür. Düşünmenin alanı olarak varsayılan İyi’nin varsayılması için mevcut olanlardan, Timaios ve Devlet diyaloglarında da belirtildiği gibi kozmik olanlara dair görünürde olup bitenlerden yola çıkıldığı görülmektedir.

Birbirine eş olan Güneş ve İyi benzer olan iki şey arasında kurulan ilişkinin varsayımını logosun sınırları içinde yer alan benzerlik ilkesi üzerinden kursa da bütün-parça ilişkisinde İyi

olanın varsayımını yapabilmek için bir başlangıç noktası belirlemek gerekmektedir. Ruhun aletleri olan algılar, düşünmenin gerçekleşebilmesi için bu ilişkide varsayılanın başlangıç noktası olarak kabul edilir. Her ne kadar Platon Phaidon diyalogunda görme, işitme ya da diğer algıları birbirinden ayırmıyor olsa da Timaios ve Devlet diyaloglarında Güneş ile olan ilişkisi göz önüne alındığında algılar arasında görmeye yüklediği işlev ayırt edilebilir bir biçimde görülür.

Platon İdealar kuramıyla kavrama ruhun diyalektik düşünme ile erişilebileceğini göstermeyi amaçlamıştır. Ancak ruh kendi aletleri olan algılardan bağımsız düşünülebilecek bir ayrıma sahip değildir. Her ne kadar ruh kendini kendi aletleri olan algılardan ayırmaya çalışsa da bunun için hali hazırda olan bir sınır gösterilemez. En azından düşünme sürecinin yalnızca kavramlar arasında olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bunun nedeni düşünen ve algılayan insanın, düşündüğünü varsaydığı şeyin yalnızca algıdan mı yoksa yalnızca düşünmemeden mi çıktığını belirleyebilecek bir sınıra sahip olamamasıdır. Ne var ki Platon'da ruh aletleri olan algılarla birlikte düşünülendir. Diğer bir deyişle ruh kendisi bütün olan, aletleri ondan bağımsız olmayan ve aletlerini bir arada tutan, kimi zaman onlara ihtiyaç duymayandır.

Görmenin felsefeye düşünmeye olanak sağlaması, Platon'a göre gözler aracılığıyla görülen şeylerin görülmesine olanak sağlayan Güneş'in bu ilişkideki konumuyla belirlenmektedir. Gözün, Güneş ya da ışık olmadan görememesinin saptanmasının dışında evrenin işleyişini Güneş aracılığıyla düşünmek bugün için önemsiz ve basit, fakat Antik dünya için henüz bilim paradigmasından bahsedilemeyecek bir dönemde oldukça önemli bir düşüncedir. İnsanda doğası gereği bulunan bir yeti olarak görme fiziksel olanın, ne olduğuna dair incelemede onların biçimlerinin kavranmasında ve kavramın kendi başına düşünülmesine olanak sağlayarak duyum, algı, imge, kavrama ve düşünce ilişkisini açığa çıkarır.

Platon'da "eidos ruhla yakalanır" (Deleuze 2000, 184). Saf zihinsel bir kavrayışa karşılık gelen düşünme süreci fikirler ilişkisi olarak adlandırılır (Deleuze 2000, 184). Her ne kadar Platon'un kavramlar arası düşünmede bir başka kavrama erişme isteği, ulaşılan kavramın ruhun aletleri olan algılardan bağımsız olduğu kavram olana işaret etse de Platon ruhu bir bütün olarak kabul ettiğinden kavrama erişme sürecinde örtük bir biçimde algıların da bu sürece katılımı söz konusudur. Buradan hareketle algı ve düşünme ilişkisinde, görünür olan dünya ile düşünülür olan dünyanın birbirinden tamamen ayrı olarak kabul edilebilir iki dünya veya alan olmadığı görülmektedir. İdealar kuramında özellikle görme-idea ilişkisinde; İyi-Güneş ilgisinin kurulması ile duyum-algı-imge-düşünce ilgisinin kurulması, algıların örtük bir biçimde de olsa kavramın biçimlenmesinde önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir

KAYNAKÇA

- Adjukiewicz K. (1994). *Felsefeye Giriş Temel Kavramlar ve Kuramlar*. Çev. Cevizci A. Ankara 1994.
- Copleston F. (2013). *Platon*. Çev. A. Yardımlı. İstanbul 2013.
- Deleuze G. (2000). *Spinoza Üstüne On Bir Ders*. Çev. U. Baker. Ankara 2000.
- Guthrie W. (2011). Yunan Felsefe Tarihi Sokrates Öncesi İlk Filozoflar ve Pythagorasçılar. Çev. E. Akça. İstanbul 2011.
- Aslan H. (2018). “Bilgi Felsefesi”. Ed. Yıldırım Torun. *Felsefeye Giriş* (2018) 35-60. Ankara.
- Herakl. *Fr.* (= Herakleitos, *Fragments*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Fragmanlar*, Trans.: A. Akgün, İstanbul 2016.
- Peters, F. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. Çev. H. Hünler. İstanbul 2004.
- Plat. *Rep.* (= Platon, *Re Publica*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Devlet*, Trans. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz, İstanbul 2016.
- Plat. *Charm.* (= Platon, *Charmides*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Kharmides*, Trans.: T. Göçkol, İstanbul 2010.
- Plat. *Leg.* (=Platon, *Leges*, (*νομοί*)) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Yasalar*, Trans.: C. Şentuna- S. Babür, İstanbul 2012.
- Plat. *Men.* (= Platon, *Menon*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Menon*, Trans.: A. Cemgil, İstanbul 2010.
- Plat. *Phaid.* (= Platon, *Phaidon*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Phaidon*, Trans.: S. K. Yetkin- H. R. Atademir, Ankara 1989
- Plat. *Tht.* (= Platon, *Theaitetos*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Theaitetos*, Trans.: M. Gökberk, İstanbul 2010.
- Plat. *Tim.* (= Platon, *Timaios*) Kullanılan Metin ve Çeviri: *Timaios*, Trans.: E. Güney- L. Ay, İstanbul 1989.